

© Петінова О.Б

Петінова О.Б., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського м.Одеса.

УДК: 378.2+338.4

ЛЮДИНА ЕКОНОМІЧНА В СУСПІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ ОСВІТИ

В статті автор розглядає особливості становлення людини економічної в ринковому суспільстві через суспільну практику освіти. Приділяє увагу особливостям розвитку економічного мислення, формування економічної свідомості та проявам економічної поведінки. Приходить до висновку, що система освіти України потребує нової стратегії розвитку, спрямованої на формування особистості ринкового типу, яка буде керуватись новими економічними орієнтирами.

Ключові слова: *людина економічна, особистість ринкового типу, освіта, економічна освіта, економічне мислення, економічна поведінка, економічна свідомість, економічна культура.*

ЧЕЛОВЕК ЭКОНОМИЧЕСКИЙ В ОБЩЕСТВЕННОЙ ПРАКТИКЕ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье автор рассматривает особенности становления человека экономического в рыночном обществе через общественную практику образования. Уделяет внимание особенностям развития экономического мышления, формирования экономического сознания, и проявлениям экономического поведения. Приходит к выводу, что системе образования Украины необходима новая стратегия развития, направленная на формирование личности рыночного типа, которая будет руководствоваться новыми экономическими ориентирами.

Ключевые слова: *человек экономический, личность рыночного типа, образование, экономическое образование, экономическое мышление, экономическое поведение, экономическое сознание, экономическая культура.*

PERSON OF ECONOMIC IN SOCIAL PRACTICE OF EDUCATION

In this article the author considers the peculiarities of economic man in a market society through the social practice of education.

According, we pay attention to the peculiarities of economic thinking, economic consciousness and manifestation of economic behavior. Come to the conclusion that the system of education of Ukraine needs a new strategy aimed at developing the individual market-which will be driven by new economic guidelines.

Keywords: *homo economicus, market-oriented personality, education, economics, economic thought, economic behavior, economic awareness, economic culture.*

Актуальність проблеми. В умовах сучасних трансформаційних процесів, які відбуваються в економічному, соціальному та політичному житті українців, необхідним є практичне реформування освіти, яке повинно зміцнювати авторитет та конкурентоспроможність України на міжнародній арені. Згідно з національною доктриною розвитку освіти та Державною національною програмою «Освіта» одним з пріоритетних завдань є забезпечення високої якості вищої освіти та мобільність спеціалістів на ринку праці, державна освітня політика повинна враховувати світові тенденції розвитку освіти та соціально-економічні, технологічні й соціокультурні зміни, які відбуваються не лише в Україні, але й в усьому цивілізованому світі. Економічною основою ринкової економіки є інноваційне виробництво, в процесі якого спостерігається інтеграція освіти, науки та виробництва в інноваційній діяльності. Так як саме освіта є основним елементом інноваційного виробництва, то вона і виступає саме тією продуктивною силою, яка безпосередньо визначає темпи та якість економічного зростання, його спрямованість та динаміку. Освіта – це той системний регулятор, який забезпечує економічний, науково-технічний та соціальний прогрес нашої держави та її громадян, тому формування стратегій розвитку України обов'язково має враховувати світові тенденції в усіх сферах суспільного життя, і в першу чергу, в освіті, адже саме вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Наша країна, яка має сформувані та впровадити проєвропейську політику, стати рівноправним партнером у світогосподарському організмі, повинна усвідомлювати ризики та можливості, що сьогодні постають перед нею, раціонально й ефективно використати їх як для підвищення добробуту населення, так і для активного включення у міжнародний освітній соціально-економічний простір.

Мета: розкрити взаємозв'язок між соціальною практикою освіти та становленням в ринковому суспільстві України людини економічної.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До філософського аналізу економічно-освітньої проблематики зверталися ряд науковців, зокрема, можна назвати такі імена як О.Юхимович [26], Л.Кириленко, Л.Крупська, І.Пархоменко, І.Тимченко [11]. Педагогічний аспект формування економічної освіти досліджували О.Варецька [2], Б.Дратвер [7], С.Капіруліна [10], В.Назаренко [17], Н.Пасічник [19], Л.Пужайчерда [20], В.Садкіна [21], О.Сухова [24] та ряд інших. Приділяється увага проблемам теорії і практики економічної освіти в працях С.Клепка [12], Н.Кодак [13], Г.Муценко [16], А.Фелечко [25].

Ринкова особистість – це продукт сучасного капіталістичного суспільства. І саме в такій особистості зацікавлені розвинені країни. У провідних країнах виникають нові суспільно-економічні умови, і для підприємств, які оснащені новою технікою, потрібні працівники нового типу. Новим типом особистості ми вважаємо ринкову особистість, або Людину Економічну. В умовах сьогодення важливо, щоб громадяни України працювали на благо країни, щоб їхні знання відповідали стрімкому розвитку виробництва, адже ринок потребує творчих, нестандартно-мислячих особистостей, здатних до засвоєння та впровадження інновацій. В сучасному інноваційному суспільстві ринкової економіки важлива увага повинна приділятися формуванню особистості «ринкового типу», або Людині Економічній. Для сьогодення актуальним завданням є вирішення соціальних, економічних, культурних проблем, які здебільшого ставить перед собою соціальна політика держави, що проявляється в готовності особистості жити і працювати в нових соціально – економічних умовах, які визначаються ринковою економікою. Важлива роль у цьому процесі відводиться економічній культурі, економічному мисленню та економічному вихованню.

Економічна культура є однією з видів культури, тому перш, ніж розглянути це питання, з'ясуємо значення поняття «культура». Воно є одним з найпоширеніших у різноманітних роздумах про вічні проблеми людства. Вивченням культури займається історія, археологія, соціологія, етнографія, мистецтвознавство, антропологія, правознавство тощо. Разом з тим немає єдиного погляду на сутність культури. Тому існують численні підходи до вивчення культури, десятки теоретичних концепцій і моделей, які формуються протягом розвитку світової філософської думки. Філософія культури намагалася синтезувати теорії про сутність і значення культури як сфери духовного життя, зокрема, основна увага приділяється таким аспектам як існування культурних універсалій, загальнозначимим часовим цінностям, логічним засадам різних сфер культури, розумінню явищ культури як символічних сфер, універсальній структурі ціннісної свідомості, уявленням про психобіологічну єдність людства, ідеям про осеві начала смислу культури.

Ідея культури, котра починає осмислюватись як дещо цілісне, виражала рівень розвитку розумного начала людини, її здібностей. Так, І.Гердер, обґрунтовуючи ідею історичного прогресу людства, пов'язував цей прогрес з розвитком культури, до якої відносив мову, мистецтво, науку, релігію, сімейні стосунки, державне управління, традиції та звичаї. При цьому, на його думку, сприйняття й засвоєння набутої людством культури для кожної людини є необхідною умовою становлення її як людини, так би мовити «другим, соціальним народженням» [3].

Економічна культура – система цінностей і засобів господарської діяльності, лояльне ставлення до будь-якої форми власності, побажання успіхів комерційної, підприємницької, фермерської чи іншої діяльності, створення рівних умов для розвитку громадянської ініціативи в усіх сферах економічного життя країни [22]. У соціологічних дослідженнях впливу культурних факторів на розвиток економіки склались два основних підходи: вивчення впливу на економіку окремих видів культури (моралі, політики, релігії та ін.) та вивчення економічної культури в цілому. Досліджуючи економічну культуру як сутнісну характеристику економіки, перш за все необхідно виявити, які сутнісні характеристики культури як родового поняття увібрала в себе економічна культура. Це дозволить дослідити ті особливості, що притаманні цьому типу культури. Серед чималої кількості визначень культури найбільш перспективними є ті, що пов'язують її розуміння з діяльністю людини та нагромадженням і передачею між поколіннями соціального досвіду. Саме на діяльність як головне джерело культури звертають увагу Л.Губерський, В.Андрущенко і М.Михальченко [4]. Вони відзначають, що зв'язок культури з людською працею, активною, перетворювальною діяльністю людей виявляє саме походження поняття "культура" (від лат. cultura - обробка, догляд, поліпшення) як обробка землі, землеробська праця. Дещо пізніше це слово набуло й переносного значення - просвітництво, виховання, освіченість. В.Даль об'єднує обидва трактування цього слова: "культура, - пише він, - это обработка и уход, возделывание, возделка; образование умственное и нравственное..."

[5, с.217]. Характерно, що в понятті культури простежується зв'язок із працею (обробкою землі, предметів людської праці загалом) та вихованням людини. Економічна культура виникає на певному етапі розвитку соціально-економічних відносин. Дослідження Т.Заславської та Р.Ривкіної засвідчують, що на ранніх етапах людської історії соціально-економічні відносини формувались під тиском суспільних потреб та інтересів. Відносини суспільного розподілу праці, зайнятості, господарчої незалежності (самостійності), розподілу робочих місць були пов'язані з тогочасними еталонами культури – цінностями, нормами, традиціями, що втілювались у певні норми економічної поведінки класів, соціальних груп та спільнот [9].

Розуміння утворених інститутів і векторів соціально-економічних трансформацій, сучасних економічних практик того чи іншого суспільства неможливе без урахування культурного контексту, у якому здійснюється розвиток цих економічних і соціальних процесів. Сучасні економічні інститути залежать від лінії історичної траєкторії тієї чи іншої країни, є "вбудованими" в історично-культурні системи, які надають їм усталеності, живучості та опірності змінам. Під економічною культурою ми розуміємо комплекс уявлень, переконань, звичок, стереотипів поведінки особистості «ринкового типу», які реалізуються в економічній сфері суспільства й пов'язані з економічною діяльністю. Економічна культура одночасно функціонує не лише у сфері економіки, але й у сфері соціальних відносин. Так, ринкові відносини є одночасно і економічними, і соціальними, адже люди реалізують свою поведінку на ринку товарів і послуг та здійснюють покупки різних товарів; на ринку праці виборюють нові робочі місця, необхідні для самореалізації та отримання доходу; на ринку фінансів, здійснюються операції з грошима, тощо. У реальному житті економічна та соціальна сфери функціонують як єдине ціле, бо соціальні відносини завжди проникнуті економічними. Наприклад, соціальні конфлікти між різними групами людей, які борються за оволодіння власністю, як правило, виникають у зв'язку з можливістю її перерозподілу. Отже, соціальний конфлікт має економічну природу.

Економічна культура є підсистемою загальної національної культури й тісно пов'язана з іншими її складовими: політичною культурою, правовою, моральною, релігійною та іншими. Вона є продуктом історичного економічного досвіду суспільства в цілому, так само, як і особистісного життєвого досвіду, який здобувається в процесі соціалізації кожного члена суспільства. Економічна культура є багатовимірним явищем, яке можна розглянути як сукупність раціональних та ірраціональних компонентів. Вона містить як базові елементи – економічні цінності й норми, сформовані та поширені в даному суспільстві економічні стереотипи й міфологеми, ідеї, концепції та переконання, економічні традиції, так і установки та орієнтації людей щодо існуючої економічної системи в цілому, певні "правила гри" і принципи взаємовідносин особистості та економічних інститутів. Ці компоненти обумовлені соціально-економічними, національно-культурними, суспільно-історичними та іншими факторами, які характеризуються усталеністю та стійкістю та не піддаються швидким змінам, навіть у періоди глибоких трансформацій у суспільному житті, що ми й спостерігаємо в умовах трансформаційних процесів України. Особистість «ринкового типу» є носієм економічної культури, і виявляє свою культуру через вчинки та поведінку в суспільстві, здобуваючи цю культуру через економічну освіту та економічне виховання. У житті людини та й всього суспільства в цілому політика, економіка, наука, мистецтво, господарство і освіта представляють собою цілісну систему національної культури. Зрозуміти ці елементи можна крізь призму державного і господарського устрою, релігії, моралі та науки. Економічна культура – система визнаних суспільством групових цінностей, соціальних норм і моделей поведінки в умовах ринкової економіки. Це досить складна система, що залежить від системи державного управління, від економічного, психологічного та управлінських рішень.

Економічна культура включає в себе економічну свідомість, яка розглядається як одна з форм суспільної свідомості, що виникає як відображення соціально-економічних умов буття, і означає суб'єктивний світ економічного, тобто вона передбачає установки, орієнтації, цінності, мотивації, уподобання тощо. Але економічна культура, крім елементів суб'єктивного світу, охоплює й такі компоненти, як норми й діючі правила гри, моделі масової економічної поведінки, вербальні реакції, економічну символіку та знакову систему, які виражаються не тільки словесно, але й іншими засобами та формами. Модель економічної культури як регулятора економічної діяльності запропонувала Г.Соколова [23].

В цілому, структуру економічної культури можна розглянути на декількох рівнях: економічні знання (знання про економічну систему, її роль, функції, рішення й дії, можливості й засоби впливу на прийняття рішень (когнітивні орієнтації)); економічні почуття (специфічні узагальнені переживання

людини стосовно ставлення до людських потреб, задоволення або незадоволення яких викликає позитивні або негативні емоції — радість, любов, гордість або сум, гнів, сором тощо, оцінні орієнтації); найбільш поширені в суспільстві моделі економічної поведінки. Інституціональна складова культури опирається на економічну свідомість, а особистісна складова — на економічне мислення. Економічна культура — це свого роду соціальний механізм, який відтворює еталони економічної поведінки. Економічна культура постає способом взаємодії економічної свідомості суспільства й економічного мислення індивідів та соціальних груп, що регулює їх в економічній діяльності та дає можливість самореалізуватися в ринковому середовищі.

Формування економічної культури особистості неможливе без економічної освіти. Так, у Національній доктрині розвитку освіти відзначається, що освіта є основою розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства [18]. В умовах сьогодення саме економічна освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

В радянському періоді за умов адміністративно-командної системи люди вступали у виробничі відносини, і економічна поведінка переважно проявлялась в домашньому господарстві. Тяжіння до добробуту, заробленого чесною працею, називали куркульською приватновласницькою психологією, а підприємництво й діловитість — наживою, спекуляцією та орієнтацією на буржуазні стандарти життя. В Україні ж за період незалежності і перебудови в усіх сферах життя поступово руйнується менталітет «радянської людини», який ґрунтується на ідеї патронату держави. Населення починає усвідомлювати, що кожна людина повинна сама домагатися успіхів, а держава та уряд лише гарантують та захищають права і свободи своїх громадян. Особливо помітні ці відмінності між молоддю та людьми похилого віку, більшість яких так і не змогли перебудувати свій спосіб мислення, світогляд та світобачення.

Економічна освіта постає засобом розвитку економічного мислення, і реалізується в формі економічної поведінки. Перехід української економіки до ринкових форм викликав значні зміни в змісті суспільних дисциплін. Упродовж тривалого часу економічна освіта перебувала в ізоляції від світової економічної науки і практики її викладання, вона не вивчалася і не впроваджувалася. Щоб здійснити економічні реформи, держава має залучити все населення, насамперед, молоде покоління, до економічних знань, які б дали змогу осмислено сприймати події, що відбуваються в країні. Формування нового економічного мислення стало в нинішніх умовах соціальним замовленням. Для цього необхідно розвивати економічний спосіб мислення учнів, формувати їх готовність продумано й успішно діяти на споживчому ринку, на ринку праці, раціонально вести домашнє господарство й займатись бізнесом, приймати виважені рішення, бути відповідальними платниками податків. Проблеми економічної освіти невідривно пов'язані з людинознавством, усвідомленням ролі особистості в соціальних процесах, в економіці.

Економічне життя суспільства — це повсякденна діяльність людей, які створюють матеріальні та духовні блага для задоволення своїх потреб. Економічна освіта в Україні є однією з головних форм адаптації людей до мінливих форм життя, заснованих на принципах економіки. Економічну освіту слід розглядати у співвідношенні з іншими складовими освіти. Серед основних завдань економічної освіти можна визначити у сфері навчання — засвоєння учнями систематизованих знань, умінь, навичок економічної діяльності; вироблення економічної свідомості, світогляду переконань; набуття умінь і навичок самостійного оволодіння й застосування економічних знань, аналізу та оцінки економічних явищ і процесів; у сфері самопізнання — осмислення свого індивідуального економічного потенціалу, формування стійких навичок свідомої економічної поведінки й мислення, позитивних особистих якостей, вироблення активної життєвої позиції; у сфері мотивації — розвиток пізнавального інтересу до проблем економіки, формування постійної потреби в економічних знаннях, прагнення до цивілізованого підприємництва, що повинно стати засобом соціального захисту, адаптація молоді до ринкових умов господарювання.

В процесі економічної освіти розвивається і економічне мислення особистості. Як відзначає С.Мочерний, економічне мислення — структурний елемент мислення людини взагалі. Зміст економічного мислення людини зумовлений типом існуючих суспільних відносин (економічних, соціальних, політичних, культурних, характером законодавчої бази тощо), умовами її життя, місцем у соціальній структурі, тощо. Економічне мислення ми розглядаємо як систему поглядів особистості на

закономірності економічного розвитку, сутність економічних явищ і процесів та причини їх виникнення, як діалектичне поєднання і взаємодію економічних знань, ідей, теорій в економічній системі. Визначальним фактором змісту економічного мислення є характер існуючих відносин власності, уміння знаходити оптимальні шляхи та варіанти розвитку для зростання ефективності окремого підприємства, галузі, народного господарства в цілому, оволодіння найновішими прийомами технологічних, проектно-конструкторських розробок, техніко – технологічною культурою, орієнтацією на найраціональніше використання економічних і природних ресурсів тощо. Правильне економічне мислення забезпечує раціональне управління діями людини на робочому місці, в масштабі підприємства (об'єднання), галузі, народного господарства [15].

Серед науковців, які досліджували особливості економічного мислення, слід відзначити Л.Албакіна, котрий у своїй праці розмежує економічну теорію й масове, типове економічне мислення, що визначає поведінку мас, підготовку та прийняття управлінських рішень [1]. Ми погоджуємось з точкою зору А.Двірної, яка розглядає економічне мислення як сукупність економічних поглядів та уявлень, що відображують новітні досягнення науки та якісну своєрідність нинішнього етапу розвитку суспільного виробництва. На відміну від простої суми знань, економічне мислення – це активний бік суспільної свідомості. Воно безпосередньо визначає характер прийнятих господарських рішень і практичних дій з їх здійснення. Для сучасного економічного мислення характерні науковість, реалізм у визначенні завдань і шляхів їх вирішення, опора на економічні методи управління, відмова від командування й адміністрування, націленість на підвищення ефективності виробництва і використання інтенсивних, якісних факторів зростання, облік зростаючої взаємодії економічних, соціальних і науково-технічних процесів. Економічне мислення проявляється у вмінні правильно оцінювати тенденції і перспективи розвитку суспільного виробництва, реальну ситуацію, що складається в галузі, на підприємстві, приймати реальні й ефективні рішення, передбачати їх наслідки [6].

Розрізняють економічне мислення шаблонне (рішення приймається на рівні здорового глузду) і творче (пов'язане з виробленням нових методів розв'язання певних завдань та досягнення мети, критичний підхід до існуючих економічних форм тощо). Економічне мислення і економічна практика перебувають у діалектичній взаємодії, тобто взаємообумовленості, взаємопроникненні, взаємозбагаченні. Економічному мисленню властиві свої закони розвитку і внутрішні суперечності, відносна самостійність у межах системи мислення людини взагалі. Важлива роль у формуванні та розвитку економічного мислення належить економічній освіті, яка узагальнює раціональні ідеї, положення світової економічної думки, адекватно відображує реалії дійсності та передбачає тенденції їх розвитку. Важливою умовою формування правильного економічного мислення є усвідомлення людиною національної ідеї, духу народу, національна самосвідомість. При формуванні економічного мислення громадян необхідно всебічно розкривати плюси і мінуси ринку, виробляти тверде переконання, що негативні сторони ринку значною мірою долаються в процесі державного регулювання економіки, вдосконалення системи планування на підприємствах, що ринкові важелі управління народним господарством слід органічно поєднувати з державним регулюванням.

Економічне мислення опосередковується різними суспільними факторами, насамперед, економічним, який формується під безпосереднім впливом елементів економічної структури суспільства. На ступені зрілості економічного мислення позначається безпосередньо наявна система економічних законів з відповідним механізмом дії і використання. Саме вона з об'єктивним характером і суб'єктивним механізмом прояву використовується в управлінні соціально-економічними процесами, і виступає тією глибинною основою, що визначає економічне мислення. Чим повніші знання про економічні закони, їх складну суперечливу взаємодію, співвідношення, тим повноціннішим є економічне мислення. Воно опосередковане всією системою економічних взаємин. Економічні закони виражають глибинну суть виробничих стосунків і формують загальні, найабстрактніші уявлення в економічному мисленні про економічний устрій суспільства.

Пізнання системи економічних відносин відображується у вигляді відповідних категорій у їх єдності та взаємозумовленості. Факторами, що безпосередньо формують економічне мислення, виступають потреби та їх усвідомлення у формі інтересів, цілей, бажань тощо. І, звичайно, в реальному економічному житті формою прояву виробничих відносин постає господарський механізм в цілому.

Економічне мислення, будучи «продуктом» взаємодії суб'єкта й об'єкта, діалектично пов'язане з механізмом господарювання. Воно виступає стосовно останнього і як передумова, і як умова, і як результат його функціонування й удосконалення. З цього погляду економічне мислення

являє собою не тільки засіб пізнання економічної дійсності, а й засіб її перетворення. Саме на основі пізнання економічної структури, органічною частиною якої виступає механізм господарювання, формуються такі фактори перетворюючої діяльності суб'єкта: мотивація до дії, рішення діяти, настанова як внутрішня мобілізація, готовність до дії, дія, реалізація настанови, задоволення потреби, досягнення мети. Тут, зрозуміло, ідеться про властивості, що визначають економічну поведінку, під якою варто розуміти систему логічних і послідовних заходів впливу суб'єкта на економіку з метою її зміни. Взаємозв'язок економічного мислення й економічної поведінки вивчається в рамках теорії економічної поведінки – праксеології [8]. Економічне мислення – категорія, котра постійно перебуває в «русі», у розвитку, що визначається як внутрішніми потребами особистості, так і соціально-економічними обставинами, що її оточують. Формування економічного мислення опосередковується теоретичним і емпіричним рівнями пізнання, і визначається взаємодією суб'єкта й об'єкта економічної дійсності.

Висновок. Отже, економічна сфера суспільства виступає детермінантою всіх соціальних процесів в їх історичному розвитку, вона дає можливість прослідкувати все багатство цілісної життєдіяльності особистості, без постійного процесу виробництва суспільство взагалі та особистість зокрема не могли б розвиватися. Економічна освіта в Україні набуває високого статусу в рамках загальнодержавної політики, це пов'язано як і з нагромадженням інформації в різних сферах діяльності особистості, так і безпосередньо із зовнішніми змінами в суспільстві – новими культурними тенденціями, новими економічними орієнтирами. Економічна сфера життя суспільства і освіта дуже тісно пов'язані між собою, і цей зв'язок представляє поле для комплексного міждисциплінарного осмислення тих тенденцій, які відбуваються в сучасній Україні й торкаються трансформаційних процесів у всіх сферах життя. Економічне мислення, освіта та культура становлять невід'ємну частину сучасного економічного суспільства, їх ступінь розвитку та прояву в повсякденній поведінці Людини Економічної. Економічне мислення є системою поглядів людини на економічний розвиток, явищ, процесів; в свою чергу економічна культура представляє уявлення, переконання, звички, які реалізуються у всіх сферах буття людини і в економічній зокрема. Вони доповнюють один одного. В умовах глобалізації та євроінтеграції мова йде не просто про певні локальні соціально-економічні перетворення, а про становлення нової світової економічної системи, в якій кожен член суспільства повинен стати особистістю «ринкового типу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Албакин Л.И. Новое экономическое мышление / Л.И. Албакин – М., 1987. – 179 с.
2. Варецька О.В. Застосування міжпредметних зв'язків програмового курсу початкової школи з економікою / О.В. Варецька // Початкова школа. – 2005. – № 10. – С. 17–20.
3. Гердер И.Г. Идеи к философии человечества / Иоганн Готфрид Гердер. – М.: Наука, 1977. – 703 с.
4. Губерський Л.В., Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Культура. Идеология. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Леонід Васильович Губерський, Віктор Петрович Андрущенко, Микола Іванович Михальченко. – Київський національний університет ім.Т.Г.Шевченка; Інститут соціології НАН України; Інститут вищої освіти АПН України. – К.: Знання України, 2002.
5. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4т./ В. Даль. – М., 1995. – Т.2. – С.217
6. Двірна А.Ф. Формування економічного мислення майбутніх соціальних працівників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pedalm/texts/2011_9/040.pdf
7. Дратвер Б. Поетапність економічної освіти / Б. Дратвер // Директор школи. – 2001. – № 46–47. – С. 9–10.
8. Економічне мислення: поняття, місце в економічній структурі суспільства. Методологія соціально-економічного пізнання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buklib.net/component/option,com_jbook/Itemid,36/catid,144/
9. Заславская Т.И., Рывкина Р.В. Социология экономической жизни / Т.И.Заславская. Р.В.Рывкина. – Новосибирск, 1991. – 168 с.
10. Капіруліна С.Л. Подорож у світ економіки / С.Л.Капіруліна. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – 72 с.

© **Полякова В. О.**

11. Кириленко Л.М., Крупская Л.Ф., Пархоменко И.Н., Тимченко И.Е. Моя економіка / Л.М.Кириленко, Л.Ф.Крупская, И.Н.Пархоменко, И.Е.Тимченко. – Каменец-Подольский: Абетка-НОВА, 2006. – 318 с.
12. Клепко С. Економіка освіти з точки зору філософії освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://uadocs.exdat.com/docs/index-391387.html>
13. Кодак Н.І. Інтерактивні технології при вивченні економіки / Н.І.Кодак // Економіка в школах України. – 2011. – №1. – С.4–15.
14. Лукашевич М.П. Соціологія економіки [підручник] / М.П. Лукашевич. – К.: Каравела, 2005. – 288 с.
15. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія: У трьох томах / С.В. Мочерний. – Т. 1. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.vipreshebnik.ru/e/ekonomichne-miclennya>
16. Муценко Г.П. Маркетинг та менеджмент – основи філософії / Г.П.Муценко // Історія та правознавство. – 2007. – №10. – С.22 – 30.
17. Назаренко В.П. Інтеграція економіки в базові шкільні предмети / В.П.Назаренко // Економіка в школах України. – 2011. – №4. – С.19-20.
18. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
19. Пасічник Н. Формування економічної культури школярів, як умова розвитку цивілізованих ринкових відносин / Н.Пасічник // Економіка в школах України. – 2007. – №4. – С.45 – 47.
20. Пужайчерда Л. М. Становлення шкільної економічної освіти в Україні / Л.М.Пужайчерда // Економіка в школах України. – 2011. – №1. – С.10–12.
21. Садкіна В.І. Впровадження основ фізичних знань в систему загальної середньої освіти / В.І.Садкіна // Економіка в школах України. – 2007. – №11. – С.15–19.
22. Словник економічних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sesia.com.ua/slovo/slovo/233.html>
23. Соколова Г.Н. Экономическая социология [Учебник для вузов]. – Мн., 1998. – 241 с.
24. Сухова О.С. Навчання на уроках економіки. Легке, цікаве, успішне / О.С.Сухова // Економіка в школах України. – 2008. – №1. – С.15 –17.
25. Фелечко А.В. Міжпредметні зв'язки при вивченні економіки / А.В.Фелечко // Економіка в школах України. – 2007. – №11. – С.15–19.
26. Юхимович О. Система безперервної шкільної економічної освіти / О.Юхимович // Географія та основи економіки в школі. – 2007. – № 2. – С.8 –12.

Полякова В. О., аспірант кафедри філософії естественних факультетов Одесского національного университета ім. І. І. Мечникова.

УДК: 1 + 572 + 77

ФОТОАЛЬБОМ У СТИЛІ СКРАПБУК: ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

В статті розглянуто один зі стилів фотоальбому – скрапбук. Визначені характерні особливості, що відрізняють його від традиційної колекції особистих та сімейних фотографій і вказано низку причин, які спонукають авторів фотоальбомів звертатися до саме такого способу зберігання фотоматеріалів.

Ключові слова: *скрапбукінг, фотографія, сімейний фотоальбом, візуальна культура.*

ФОТОАЛЬБОМ В СТИЛІ СКРАПБУК: ФИЛОСОФСКО-АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

В статье рассмотрен один из стилей фотоальбома – скрапбук. Определены характерные особенности, отличающие его от традиционной коллекции личных и семейных фотографий, и